

Adam Dombrowski
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: adam.dombrowski@uwr.edu.pl
Anna Śliwicka
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: anna.sliwicka@uwr.edu.pl

Profilowanie pojęcia *prawo* w języku polskim i angielskim

Profiling of the term *Law* in Polish and English

The article explores the concept of *Law* and some issues it involves in the Polish and English languages in a comparative perspective.

Słowa kluczowe: prawo, profilowanie, profil, perspektywa porównawcza, leksykologia
Key words: law, profiling, profile, comparative perspective, lexicology

1. Wstęp

Prawo stanowi jedno z podstawowych dla człowieka pojęć. W języku polskim jego reprezentantami są m.in. takie wyrazy jak: *jurysprudencja*, *prawodawstwo*, *ustawodawstwo*, *legislacja*, *zbiór praw*; *praworządność*, *sprawiedliwość*, *Temida*; *nakaz*, *norma (prawna)*, *przepis*, *rozporządzenie*, *ustawa*; *prerogatywa*, *przywilej*, *roszczenie*, *uprawnienie*, *tytuł (prawny)*. Z kolei w angielszczyźnie w polu semantycznym prawa mieszczą się m.in. frazemy: *power*; *act*, *bill*, *statut*; *principle*, *rule*; *claim*, *eligibility*, *entitlement*, *pick*, *prerogative*, *right*. Należy przy tym zastrzec, że zasadniczy powierzchniowi przedstawiciele omawianego pojęcia to: w języku polskim – wyraz *prawo*, natomiast w angielskim – *law*; oba to kulturowe słowa-klucze. Jak wynika z podanych przykładów, znaczenia zarówno *prawa*, jak i *law* nie sposób określić jednoznacznie. Z jednej strony słowa te utożsamia się z prawem w ogóle, ideą prawa (tj. z rzymskim *ius*), sprawiedliwością (czyli z łacińską *iustitia*), a z drugiej część z nich ściśle wiąże się z normowaniem i kodyfikowaniem

(*lex*) zachowań w danej wspólnocie kulturowej, czyli regulowaniem sfery uprawnień i obowiązków jej członków przez organ prawodawczy (*auctoritas*).

Na wybór tematu wpłynęło to, że choć prawo zalicza się do elementarnych dziedzin życia społecznego, dotąd na polskim gruncie naukowym nie zbadano dostatecznie związanych z nim zagadnień językowych w perspektywie filologicznej. Warto w tym miejscu przywołać cały czas aktualny postulat Jerzego Bartmińskiego, który wskazał, że słownictwo społeczno-polityczne i etyczne – w tym m.in. *sprawiedliwość*, *demokracja*, *wolność*, a także *prawo* – pilnie wymaga opracowania w ujęciu porównawczym (Bartmiński 2009a: 239). Porównanie polskiego *prawa* i angielskiego *law* pozwoli ustalić, czy istnieją analogie w sposobie konceptualizowania pojęcia prawa funkcjonującego w systemie kontynentalnym (na przykładzie Polski) i pojęcia prawa występującego na obszarze obowiązywania *common law* (ograniczonym do Wielkiej Brytanii). Badania, które stały się punktem wyjścia niniejszych rozważań, miały charakter komparatywny.

2. Opis nazw kategorii *prawo* w lingwistyce polskiej i angielskiej

2.1. Stan badań

Dotychczas polscy językoznawcy przeanalizowali pojęcie *prawo* przede wszystkim w ujęciu diachronicznym. Najobszerniejsze i najbardziej wszechstronne analizy powstawały od lat dziewięćdziesiątych XX w. Wcześniej pojęciem prawa interesowali się przede wszystkim prawnicy rozpatrujący związaną z nim materię z punktu widzenia teorii i filozofii prawa oraz historii ustroju państwa i prawa. Najstarsze prace z tego zakresu pochodzą z XIX w. (np. Bandtkie: 1806).

Spośród najważniejszych badaczek przedmiotowego pojęcia należy wymienić M. T. Lizisową, która w pracy z *Podstawowe terminy prawne w statutach staropolskich. Studium semantyczne* (1995) szczegółowo omówiła etymologię morfemu **prav-*, wywiódłszy rzeczowniki *prawo* oraz *prawda* od prasłowiańskiego przymiotnika **pravъ* ‘prosty, prawidłowy, poprawny, niewinny; sprawiedliwy, prawdziwy, prawy’ (1995: 55), a także gruntownie przestudiowała pojęcie prawa oparłszy się głównie na tekstach powstałych do XVI w. Swoje dociekania kontynuowała w pracy poświęconej Kodeksowi Olszewskiego, zabytkowi języka polskiego zachowanego w postaci rękopisu datowanego na 1550 r. (2000: 41–58). Zagadnienie pojęcia prawa wykorzystywał do przedstawienia historii rozwoju wybranych pól semantycznych rodzimej

terminologii prawniczej od czasów najdawniejszych do współczesności A. Zajda (1990, 1999, 2001). Ponadto problematykę kształtowania pojęcia prawa i jego profilowania w tekście podejmowała I. Szczepankowska (2000, 3–16; 2004a, 63–116; 2004b: 96–122; 2006: 367–378). Wyrazem *prawo* z punktu widzenia prasłowiańskiego dziedzictwa leksykalnego zajmowała się również M. Wojtyła-Świerżowska (2006: 67–74). Oprócz tego warto zwrócić uwagę na pracę A. Malinowskiego, prawoznawcę, który, posłużony metodologią statystyki lingwistycznej w książce *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia* (2006), ustalił frekwencję wyrazu *prawo* w krajowych aktach prawnych opublikowanych w latach 1945–2004. Ujęcie leksemu *prawo* w wybranych słownikach opisała, skoncentrowawszy się na perspektywie diachronicznej, A. Mróz (2010).

Tradycja badań nad pojęciem prawa w zagranicznych ośrodkach naukowych jest o wiele bardziej utrwalona niż polska. Mają one najczęściej charakter interdyscyplinarny. Naukowcy sięgają równocześnie po narzędzia językoznawcze z zakresu teorii i filozofii prawa, w tym filozofii analitycznej oraz literaturoznawstwa, czego unika się w polskich opracowaniach. Ze względu na obszerność piśmiennictwa obcego dotyczącego pojęcia prawa w niniejszym artykule wymienione zostaną tylko niektóre prace – wybrane spośród wydanych w ostatnich latach. Na uwagę zasługują np. *Definition in Theory and Practice Language, Lexicography and the Law*, przygotowana wspólnie przez Ch. Huttona i R. Harrisa (2007); podjęli oni problematykę definiowania prawa z uwzględnieniem wiedzy z zakresu leksykologii, semantyki i prawoznawstwa. Z kolei w multidyscyplinarnej rozprawie *Language, Meaning and Law* (2009) Ch. Hutton przeanalizował pojęcie prawa, sięgnąwszy do lingwistyki, krytyki literackiej, filozofii. Fragmenty tej książki wpisują się w zakres dyscypliny w Polsce mało popularnej, czyli estetyki prawa. Przykład publikacji, w której przyjrano się pojęciu prawa z takiego punktu widzenia, to np. *Shakespeare's Legal Language* autorstwa B.J. Sokol i M. Sokol (2000). Pojęciem prawa w aspekcie językowo-filozoficznym zajmowali się także A. Marmor (2009; 2014) oraz S. A. Schane (2006), autorzy obszernych monografii poświęconych językowi prawa.

Dodatkowo trzeba zauważyć, że badania nad pojęciem prawa wpisują się w nurt refleksji nad językiem prawnym i prawniczym – według klasycznego podziału B. Wróblewskiego (1948), który doczekał się recepcji poza granicami Polski, również w nauce anglosaskiej. Pojęcie prawa można badać jako właściwe sferze tworzenia prawa (język prawny) oraz szeroko rozumianej sfery stosowania prawa, praktyki prawniczej (język prawniczy).

2.2. Materiał i metoda

Podstawę teoretyczną artykułu stanowi praca poświęcona zagadnieniu profilowania autorstwa J. Bartmińskiego i S. Niebrzegowskiej *Profile a podmiotowa interpretacja świata* (1998), według których: „profilowanie jest subiektywną (tj. mającą swój podmiot) operacją językowo-pojęciową, polegającą na swoistym kształtowaniu obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (podkategoriach, fasetach), takich jak np. pochodzenie, cechy, wygląd, funkcje, zdarzenia, przeżycia, itp., w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia” (1998: 212).

Powyższe pojęcie J. Bartmiński i S. Niebrzegowska scharakteryzowali jako mające przyporządkowanie do pojęcia językowego obrazu świata, tzw. JOS (1998: 212–213). W związku z tym skorzystano również z innych prac J. Bartmińskiego (2009a; 2009c), a także literatury autorstwa polskich i rosyjskich językoznawców zajmujących się problematyką językowego obrazu świata (JOS), takich jak: I. Andominiskaja, W. Telija (2009), J. Anusiewicz i R. Grzegorzczkova (2009). Za J. Bartmińskim przyjęto, że językowy obraz świata jest „zawartą w języku [...] interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy »utrwalone«, czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, kliszowanych tekstach (np. przysłowiach), ale też sądy presuponowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów” (Bartmiński 2009b: 12).

Śród możliwych poziomów analizy – strukturalnego, pragmatycznego i semantycznego – skoncentrowano się na ostatnim z nich. Założono, że jest on dostępny zarówno przez leksykę i przypisywane danym leksemom definicje, jak i przez badanie łączliwości słów (frazologię) oraz analizę funkcjonowania słów w całych wielozdaniowych tekstach. Badania, wpisujące się w założenia lingwistyki kulturowej i kognitywnej, przeprowadzono zatem na dwóch płaszczynach: leksykalnej oraz dyskursu (por. Andominiskaja, Bartmiński, Telija, 2009: 256), z zasygnalizowaniem problematyki utartej łączliwości, na której szczegółowe omówienie w niniejszym artykule nie wystarczyło już miejsca.

Przy wyborze materiału wzięto pod uwagę nie tylko dane leksykograficzne, które ujawniają to, co w języku potencjalne, ale też dane tekstowe, pokazujące, co i w jakim stopniu jest w użyciu języka realnie wykorzystywane, w postaci orzeczeń pochodzących z 2016 r., wydanych przez Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej oraz jego brytyjski odpowiednik, czyli The Supreme Court of the United Kingdom, powszechnie dostępnych w oficjalnych internetowych publikatorach. Ograniczono się przy tym do judykatów z zakresu prawa cywilnego, czyli gałęzi prawa regulującej bardzo różnorodne stosunki społeczne.

3. Pojęcie prawa w perspektywie porównawczej

3.1. Leksemy *prawo* i *law*

Historycznie rzecz ujmując, zarówno *prawo*, jak i *law* stanowią jedno z najstarszych wyrazów w obu językach. Jak podaje M. Lizisowa (1995: 55), istotę znaczenia rzeczownika *prawo* pochodzącego od prasłowiańskiego rzeczownika **pravъ* wyraża pochodzący z praindoeuropejszczyzny morfem syntaktyczny *pra-v*, gdzie *pra-* (*pro-*) to ‘naprzód’ (przedrostka tego używano do oznaczania ‘wyprzedzania’, czyli też dawności i nadmiaru), a *-v-* (**-ue-*, *-uo-*) to ‘ów, ten jeden w przeciwieństwie do drugiego, druga część’. Zatem **pra-vo* to ‘skierowany naprzód, we właściwym kierunku w opozycji do nieprawego’ oraz ‘zajmujący miejsce przed innym, w opozycji do innego’ (1995: 55). Budowę analizowanego morfemu można porównać do łac. *probus* ‘dobry, uczciwy, porządny’, stind. *prabhús* ‘wyróżniający się siłą, i obfitością’, anglos. *fram* ‘mocny, czynny; śmiały’ (1995, s. 55). Semantyczną relację antonimiczną ukazują przymiotniki: *prawy* – *lewiy*, *prawy* – *krzywy*, *prawy* – *łżywy* (1995: 55).

Z kolei *law* pochodzi od staronordyckiego słowa **lag* (**lǫg*) o niejednolitym znaczeniu: ‘warstwa rogowa, miara, udar’ oraz ‘ustanowić coś, co jest stałe i kompletne’ (ed. Hoad 1996: 857). W języku staroangielskim (anglosaskim) uległo ono przekształceniu do formy **lagu* (l.mn. **laga*) ‘zarządzenia, zasady określone przez władzę, rozporządzenia; dystrykt podlegający tym samym prawom’, rzadziej ‘prawo, przywilej prawny’ (ed. Harper 2001–2017). Zwraca się też uwagę na wpływy pragermańskie i tamtejsze słowo **lagam* ‘ustawić, ułożyć, położyć’, mające z kolei źródła w praindoeuropejskim **legh-* ‘kłaść, ułożyć, położyć’ (ed. Harper 2001–2017). W języku średnioangielskim wyewoluowała kolejna forma **lawe*, **laze*. W okresie rozwoju języka anglosaskiego takie same znaczenie jak *lagu* miały wyrazy **æ* i **gesetnes*, które jednak wyszły z użycia (ed. Harper 2001–2017). Ich znaczenie po angielsku to ‘something placed or set’. Zestawia się je z łac. *statuere*, nm. *Gesetz*, staro-wysoko-niemieckim *gisatzida*, lit. *istatymas*, a także z polską *ustawa* – od *stać*, ang. *stand* (ed. Harper 2001–2017).

Jak można zauważyć, źródłosłów wyrazów *prawo* i *law* jest odmienny. Etymologicznie bliżej polskiego *prawa* wydaje się być słowo *right*, czyli ‘prawy, odpowiedni’, które jest internacjonalizmem, czego dowodzą przykłady z języków: francuskiego – *droit*, hiszpańskiego – *derecho*, łacińskiego *directus*, rosyjskiego – *npawo*, staroangielskiego – **riht*, duńskiego – *recht*, niemieckiego – *Recht*.

W tabeli poniżej podano aktualne znaczenia obu analizowanych leksemów, opracowane zbiorczo na podstawie wszystkich słowników wskazanych w wykazie literatury. Według słowników *prawo* to:

Lp.	Język polski	Język angielski
1.	• ‘ogół/system przepisów/norm prawnych regulujących stosunki między członkami społeczeństwa, ujętych w formę zakazów i nakazów, których naruszenie jest zagrożone karą’ • ‘system przepisów obowiązujących w jakiejś dziedzinie życia społecznego lub regulujących zasady postępowania w jakimś zakresie działalności obywateli i instytucji’ • ‘prawodawstwo’	• ‘body of enacted or customary rules recognized by a community as binding’ • ‘a custom or practice recognized as binding by a community, especially as a result of having been by the governing authority’ • ‘the whole body of such customs or practices’ • ‘a rule that is supported by the power of government and that controls the behaviour of members of a society’ • ‘the whole set of such rules’
2.		• ‘the statute and common law’ • ‘the principles of common law, as distinguished from equity’
3.		• ‘obedience to such customs or practices’
4.		• ‘control or authority’ • ‘controlling influence; law-abiding state of society’ • <i>informal</i> ‘the police, policeman’
5.	• ‘norma prawna, przepis’ • ‘ustawa’ • ‘zakaz, nakaz’	• ‘binding injunctions’ • ‘rule’
6.		• ‘rule of action or procedure’ • ‘a rule of action or procedure in a sport, art, business etc.’
7.	• ‘nauka o prawie’ • ‘studia nad prawodawstwem/nad prawem’ • ‘kierunek studiów w wyższej uczelni’	• ‘the science or philosophy of law’ • ‘jurisprudence’ • ‘one of the branches of the study of law’
8.		• ‘the laws concerning specified department’ • ‘such customs or practices considered as a branch of knowledge’ • ‘an aspect of such custom or practices or a body of customs or practices applicable to a specific group, community etc.’
9.	• ‘reguła a. reguły życia i postępowania powszechnie uznawane w społeczeństwie i przestrzegane ze względów moralnych, religijnych itp.’	• (in a discipline or moral code) ‘a practice accepted as correct’
10.	• ‘zasada/prawidłowość rządząca procesami przyrodniczymi i społecznymi’	• ‘a relationship between cause and effect, or a statement of what occurs in nature, as fund by observation and experiment to be true’ • ‘laws of nature, regularity in nature’ • ‘a statement of an order or relation of natural phenomena’ • ‘necessary relation between mathematical or logical expression’

11.	• ‘uprawnienia/przywilej przysługujące komuś (zgodnie z obowiązującymi przepisami)’ • ‘słuszne roszczenia’ • ‘możliwość czynienia, otrzymania czegoś ustalone przez jakieś zasady, normy’	
12.		• ‘judicial remedy, law courts as providing it, litigation’
13.		• ‘the legal profession’ • ‘legal knowledge’ • ‘the profession of interpreting and enforcing such customs or practices’
14.		• ‘the revelation of the will of God set out in the Old Testament’ • ‘precepts of Pentateuch’, • ‘Mosaic dispensation’
15.		• <i>vulg.</i> ‘expressing astonishment’ • ‘a statement expressing what has been seen always to happen in certain conditions’

Pojęcie prawa w angielszczyźnie funkcjonuje w znaczeniach w polszczyźnie niespotykanych (np. pkt. 3, 4, 12, 13 tabeli). Sytuacja odwrotna zachodzi rzadziej (pkt 11. tabeli). Porównując definicje zawarte w publikacjach brytyjskich z polskimi, dostrzec można także, że część znaczeń *law* pokrywa się ze znaczeniami *prawa* w języku polskim, choć nie uwzględniono ich w rodzimych słownikach. Na przykład pkt 2. tabeli wskazuje, że w pojęcie *law* wpisują się zasady *common law*. *Common law* stanowi termin specjalistyczny, znany polskiemu prawnikowi, ale już niekoniecznie odbiorcy nieposiadającemu odpowiedniego wykształcenia, ponieważ nazywa ono obcy nam system prawny, co prawdopodobnie wykluczyło go ze zbioru definicji. W pkt. 8. natomiast chodzi o takie polskie określenia jak: *prawo cywilne*, *prawo konstytucyjne*, *prawo lokalne*, *prawo krajowe* itp. Tego rodzaju przykłady użycia pojęcia *prawo* w polskich słownikach pojawiają się dla zilustrowania znaczeń podanych w pkt. 1. tabeli. Również pkt 14. wskazuje znaczenia znane także w naszej kulturze, która, podobnie jak kultura brytyjska, ma korzenie chrześcijańskie, stąd np. *Prawo Mojżeszowe* (także *Prawo*).

Wskazane wyżej znaczenia dowodzą, że pojęcie prawa jest wielowymiarowe. Można w nim dostrzec aspekt m.in. społeczny, kulturowy, aksjologiczny, przestrzenny (w języku polskim), a także odniesienia do przyrody. Element państwowości nie stanowi dominanty – dotyczy to zwłaszcza języka angielskiego, choć w artykułach hasłowych wziętych pod uwagę słowników pojawia się w podawanych definicjach na pierwszym miejscu. Ogólnie rzecz biorąc,

z treści słownikowej wylania się obraz prawa raczej jako idei niż jako emanacji oficjalnej władzy. Zarówno w polskim, jak i w angielskim dochodzi do oscylacji między znaczeniem szerokim (np. prawo jako ogół norm prawnych obowiązujących w danej społeczności) a węższym (np. prawo jako nakaz), z których drugie może, ale nie musi, zawierać się w pierwszym. Można także zauważyć, że zespół cech definicyjnych w przypadku *law* jest większy niż w przypadku *prawa* – słowniki angielskie odnotowują zauważalnie więcej znaczeń niż polskie.

3.2. *Prawo i law* w dyskursie orzecznictwym (sądowym)

W tej części artykułu zbadano sposoby profilowania pojęć *prawo* i *law* na materiale wybranego, polskiego i brytyjskiego orzecznictwa. Przed omówieniem przykładów, opisując pokrótce budowę wyroku, należy wskazać, że wyroki Sądu Najwyższego RP składają się z sentencji i uzasadnienia. W sentencji można wyróżnić część wstępną (tzw. komparycję/rubrum) oraz rozstrzygnięcie (tzw. tenor/formuła sentencji). Część orzeczeń zawiera również tezę, tj. swoistą konkluzję rozstrzygnięcia zawartą w sentencji. W uzasadnieniu przedstawia się kolejno: losy sprawy przed sądami pierwszej i drugiej instancji, wskazuje, który podmiot zaskarżył orzeczenie sądu drugiej instancji i w jakim zakresie oraz jak ustosunkowała się do niego strona przeciwna. Następnie sąd przeprowadza wywód prawny, uzasadniając rozstrzygnięcie zawarte w sentencji. Z kolei w wyrokach (*judgments*) The Supreme Court of the UK, podobnie jak w polskich, wyraźnie oddzielona pozostaje część wstępna określająca sygnaturę akt, datę wydania orzeczenia, jego rodzaj, przedmiot sprawy, sąd oraz sędziów, strony. Rozstrzygnięcie natomiast nie stanowi wyraźnie wyodrębnionej części jak w orzeczeniach polskich, lecz wchodzi w skład uzasadnienia i stanowi jego konkluzję. Również samo uzasadnienie orzeczenia brytyjskiego ma odmienną strukturę: sąd rozpatruje całą sprawę holistycznie, nie oddzielając wywodu prawnego od równoczesnej analizy przebiegu sprawy na wcześniejszych etapach.

Przechodząc do analizy przykładów, jakie pojawiły się w badanych wyrokach, można zauważyć, że zarówno w języku angielskim, jak i polskim desygnatami pojęcia *prawo/law* mogą być np.: *ustawa z dnia 21 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych; ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe, prawem właściwym dla zobowiązania alimentacyjnego pozwanego wobec powódki – w świetle art. 3 ust. 1 protokołu haskiego – jest prawo polskie; prawo polskie oraz prawo norweskie; article 8.1 of Council Regulation (EC) No 2201/2003, the Brussels II revised Regulation („the Regulation”), that public law proceedings fall within the scope*

of the Regulation (see In re C (Case C-435/06)[2008] Fam 27). Wyraz *prawo/law* bywa w tej funkcji zastępowany głównie nazwami rodzajowymi aktów prawnych (*ustawa, protokół; the regulation*), ich tytułami, wskazaniem konkretnych części (*artykuł, ustęp; article*). W języku polskim towarzyszą im zwykle utarte zwroty, w których skład wchodzi orzeczenie np.: *zastosowanie ma prawo, podstawy prawnej należy poszukiwać w ustawie, właściwe jest prawo, kwestię tę reguluje rozporządzenie*; ale nie zawsze: *według przepisu, na podstawie artykułu, zgodnie z ustawą*. W języku angielskim formuły te wyglądają podobnie: *see in Brussels II Revised, under article 8.1 of Council Regulation*. Oprócz tego w orzeczeniach obydwu sądów występują parentyzy, w których znajduje się odesłanie do konkretnych przepisów danego aktu prawnego za pomocą utrwalonych zwyczajowo metod skróconego zapisu: (*art. 178 KPC*); (*Adoption and Children Act 2002, section 52(1)(b)*). Należy zauważyć, że prawdopodobnie w sądach niższego rzędu taki sposób profilowania pojęcia prawa – jako źródła norm postępowania – nie byłby najczęstszy. Wynika to z tego, że sądy najwyższe, jako ekstraordynaryjne, mają obowiązek koncentrować się na zbadaniu prawidłowości zastosowania we wcześniejszych instancjach przepisów proceduralnych oraz prawa materialnego i nie dokonują własnych ustaleń faktycznych, których opis stanowi znaczną część orzeczeń wydawanych na etapie orzekania pierwszo- i drugoinstancyjnego.

Kolejnym istotnym sposobem modelowania pojęcia prawa w analizowanych orzeczeniach jest ujmowanie go w kategorii obowiązku: *odpowiedzialność solidarna, wstąpić w prawa i obowiązki spółki przejmującej, zobowiązanie wekslowe, obowiązek zapłaty powodowi wynagrodzenia za korzystanie z wynalazków, spełnić świadczenie, spłacić dług, nie dopełnić obowiązku; to regard to the best interests obligation, have a legal obligation to ensure their child receives an education, under no obligation to pay them, duty, tax*. Obowiązek może zostać wskazany ogólnie bądź konkretnie.

Sfera uprawnień, uwzględniona w słownikach polskich, a pominięta wśród znaczeń w języku angielskim, zostaje odzwierciedlona w dyskursie sądowym w obu językach, co obrazują następujące połączenia i kolokacje: *powód nabył uprawnienie, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego, sąd zasądza od powoda na rzecz pozwanego kwotę 1800 zł, prawo pierwszeństwa, tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego, strona postępowania nie ma prawa podmiotowego, by żądać odbycia takiej narady w jej sprawie, pozwany w procesie wekslowym może się bronić zarzutami, zarzuty dopuszczone przez prawo wekslowe, udzielić upoważnienia, środek zabezpieczenia wierzytelności, posiadaczowi weksla przysługuje w stosunku do wystawcy zarówno roszczenie ze stosunku podstawowego, powód wytoczył powództwo o zapłatę, posiadać legitymację procesową, utrata legitymacji*

biernej, zachować status strony; the power to do this, there are several other options in between, in the best interests of these little girls, the child protection, the jurisdiction, the right to own land.

Tak jak w słownikach, również w wyrokach istnieją kategorie charakterystyczne dla orzeczeń języka angielskiego. Dotyczy to przede wszystkim prawa jako nazwy profesji prawniczej, np. *the Man of law* jako sędziego.

Podsumowując rozważania zawarte w niniejszym punkcie, można stwierdzić, że profilowanie pojęcia prawa przejawia się we włączaniu go w strukturę wypowiedzi prawniczej, co znajduje odzwierciedlenie w łączliwości rzeczowników *prawo* oraz *law* i leksemów bliskoznacznych m.in. z czasownikami i dalszym otoczeniem leksykalnym. W efekcie jeden składnik wydobywa się na pierwszy plan, a pozostałe są presuponowane. Na płaszczyźnie onomazjologicznej zmiana profilu może wiązać się ze zmianą nazwy; w konsekwencji czasami współistnieją kilka nazw pojęcia, jednak różnią się one, jeżeli chodzi o sposób wymodelowania danej struktury kognitywnej. Jak wynika z opracowanej na podstawie słowników tabeli, leksykografowie unikają definiowania wprost prawa jako obowiązku, pozostając przy kojarzeniu go raczej ze sferą uprawnień (w polskich opracowaniach). Jeżeli chodzi o sposób profilowania pojęcia prawa w powyższych tekstach, najczęstszym sposobem jego kategoryzacji jest traktowanie prawa jako źródła wiedzy o normach postępowania.

4. Wnioski

Mimo że etymologia *prawa* i *law* jest odmienna, współcześnie ich znaczenie i sposób funkcjonowania można uznać za analogiczne. Niewątpliwie językowy obraz świata prawa we współczesnych tekstach wymaga dalszych, szczegółowych badań. Niniejsza analiza stanowi tylko zasygnalizowanie złożonego problemu, jakim jest profilowanie pojęcia prawa i koncentruje się na wybranych zagadnieniach, które zostały opisane.

W ostatnich latach podjęto się próby szeroko zakrojonych badań porównawczych w zakresie tzw. nazw wartości w różnych językach europejskich. Kierunek poszukiwań został wyznaczony w dobie integrującej się Europy, kiedy to językoznawcy starają się zrekonstruować i porównać znaczenie nazw wartości wspólnotowych, np. równość, demokracja itp. w różnych językach i kulturach. Jak wskazano w pkt 2.2, na gruncie polskiej nauki rekonstrukcja tych znaczeń pozostaje postulatem. Niniejszy artykuł, traktujący o pojęciu prawo, stanowi skromną próbę zmiany tego stanu rzeczy. Językowo-kulturowe cechy polskiego i angielskiego prawa utrwalone na planie leksykograficznym, semantycznym i tekstowym wykazują interesujące cechy wspólne

i różnicujące. Definicje prawa w słownikach języka polskiego i słownikach anglojęzycznych już od czasu doby staropolskiej wskazują, że mamy do czynienia ze złożoną kategorią, której podstawę stanowią pewne obszary ludzkiego doświadczenia. Podobieństwa w konceptualizacjach są wynikiem ich rozwoju historycznego. Dane tekstowe wskazują na najistotniejsze kategorie profilowania pojęcia *prawo*: jako zbioru norm postępowania, obowiązku w języku polskim, natomiast w języku angielskim jako sfery uprawnień.

Treść pojęcia *prawo* zarówno w języku polskim, jak i angielskim kształtowała się od wieków. Obieg jego użycia w Polsce i Wielkiej Brytanii jest podobny, choć zakresy semantyczne pojęć *prawo* oraz *law* pokrywają się jedynie częściowo. Podstawowe znaczenia pozostają jednak zbliżone. Dość znaczny stopień podobieństwa, jak wykazała dokonana analiza, wynika ze wspólnoty zapożyczeń ideowych i kulturowych z dyskursu europejskiego, a także ze wspólnoty dziejów. Oczywiście, język polski i angielski partycypują w tych procesach, przefiltrowując je przez własne tradycje. W obu językach pojęcie prawa występuje częściej w dyskursie oficjalnym, publicznym niż w dyskursie potocznym.

Literatura

- Abramowicz M., Bartmiński J. (2009): *Francuski people i polski lud. Dwa pojęcia – dwa paradygmaty językowo-kulturowe*. [W:] *Językowe podstawy obrazu świata*. Red. J. Bartmiński. Lublin, s. 271–282.
- Abramowicz M., Bartmiński J., Telija W. (2009): *Ojczyzna w polskim i rosyjskim językowym obrazie świata*. [W:] *Językowe podstawy obrazu świata*. Red. J. Bartmiński. Lublin, s. 252–270.
- Bandtkie J.W. (1806): *De studio iuris Polonici. Dissertatio*. Wrocław.
- Bartmiński J. (2009a): *Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych*. [W:] *Językowe podstawy obrazu świata*. Red. J. Bartmiński. Lublin, s. 229–241.
- Bartmiński J. (2009b): *O pojęciu językowego obrazu świata*. [W:] *Językowe podstawy obrazu świata*. Red. J. Bartmiński. Lublin, s. 11–21.
- Bartmiński J. (2009c): *Polska dola, rosyjska sud'ba*. [W:] *Językowe podstawy obrazu świata*. Red. J. Bartmiński. Lublin, s. 242–251.
- Bartmiński J., Niebrzegowska S. (1998): *Profile a podmiotowa interpretacja świata*. [W:] *Profilowanie w języku i w tekście*. Red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin, s. 211–224.
- Grzegorzczak R. (2009): *Punkty dyskusyjne w rozumieniu pojęcia językowego obrazu świata – widziane z perspektywy badań porównawczych*. „Etnolingwistyka”, nr 21, s.15–29.
- Harris R., Hutton Ch. (2007): *Definition in Theory and Practice: language, lexicography and the law*. London.
- Hutton Ch. (2009): *Language, Meaning and Law*. Edinburgh.
- Law (1996): [hasło w:] *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Ed. T.F. Hoad. Oxford.
- Law (2001–2017): [hasło w:] *The Online Etymology Dictionary* [online, dostęp: 20.04.2017]. Ed. D. Harper.

- Lizisowa M.T. (1995): *Podstawowe terminy prawne w statutach staropolskich na tle słowiańskim. Studium semantyczne*. Kraków 1995.
- Lizisowa M.T. (2000): *Język Kodeksu Olszewskiego (1550). Z recepcji staropolskiego języka prawno-sądowego w Wielkim Księstwie Litewskim w szesnastym wieku*. Kraków.
- Malinowski A. (2006): *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa.
- Marmor A. (2009): *Conventions: from language to law*. Princeton.
- Marmor A. (2014): *The Language of Law*. Oxford.
- Mróz A. (2010): *Słownikowe ujęcie leksemu »prawo«*. [W:] *Lingua iuris*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski. Warszawa, s. 133–140.
- Shane S.A. (2006): *Language and the Law*. London.
- Sokol, B.J., Sokol M. (2000): *Shakespeare's Legal Language*. London.
- Szczepankowska I. (2000): *Konceptualizacja pojęcia prawo w dobie oświecenia (na materiale Listów patriotycznych Józefa Wybickiego)*. „Język Polski”, z. 2, s. 3–16.
- Szczepankowska I. (2004a): *Język prawny I Rzeczypospolitej w »Zbiorze praw sądowych« Andrzeja Zamoyskiego*. T. 1. Białystok.
- Szczepankowska I. (2004b): *Studia nad polszczyzną epoki stanisławowskiej*. Białystok.
- Szczepankowska I. (2006): *Konceptualizacja kategorii prawo w polszczyźnie. Model sieciowy struktury semantycznej*. [W:] *Wokół polszczyzny dawnej i obecnej*. Red. B. Nowowiejski. Białystok, s. 367–378.
- Wojtyła-Świerżowska M. (2006): *Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne w polskim słownictwie prawnym: »prawo«, »zakon«, »cena«, »wina«, »kara«*. [W:] *Język w urzędach i sądach*. Red. M.T. Lizisowa. Kraków, s. 67–74.
- Wróblewski B. (1948): *Język prawny i prawniczy*. Kraków.
- Zajda A. (1990): *Staropolska terminologia prawnicza (do 1500 r.)*. Kraków.
- Zajda A. (1999): *Staropolska terminologia prawnicza odznacza się wybitną rodzimością*. „Język Polski”, z. 1–2, s. 47–53.
- Zajda A. (2001): *Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii*. Kraków.

Słowniki

- Inny słownik języka polskiego* (2000). Red. M. Bańko. Warszawa.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (2001). Red. H. Zgólkowa. T. 21. Poznań.
- Słownik języka polskiego* (2004). Red. T. Nowak, E. Polański, M. Szopa. Katowice.
- Uniwersalny słownik języka polskiego* (2006). Red. S. Dubisz. T. 3. Warszawa.
- Współczesny słownik języka polskiego* (2007). Red. B. Dunaj. T. 2. Warszawa.
- Zgólkowa H. (2008): *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*. Poznań.
- Longman Dictionary of Contemporary English* (1989). Ed. R. Quirk. Warszawa.
- The New Lexicon Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language* (1991). Ed. B.S. Cayne, D.E. Lechner, New York.
- Wilson Ph. (1999): *The Gratest English-Polish Dictionary*. T. 1. Warszawa.

Summary

The article discusses the concept of law as it is profiled in the Polish and English languages. In the research, the methodology and definition of concept profiling have been used as proposed by Jerzy Bartmiński and Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, together with the methodology of comparative research. The analysis allowed to determine the ways “law” is conceptualized in both languages and to indicate some characteristics of the term in Polish and English ‘law’ at the lexicographical, semantic and text levels. Textual data indicate the most important profiles of the term law as a set of norms of procedures, a category of duty, and as a sphere of rights in English.